Materiallar to’plami · Conference Proceedings
QATAG‘ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA, MILLIY O‘ZLIK VA MA’NAVIY MEROS
10 September – 10 October 2026
UDK 94

USMON NOSIR IJODIDA MILLIY UYG‘ONISH G‘OYALARINING FALSAFIY ASOSLARI

Nasibaxon Axmadqulovna Nuraliyeva*
Andijon davlat unversiteti, Milliy g‘oya huquq va ma’naviyat asoslari kafedrasi o‘qituvchisi
✉ nuraliyevanasibahon@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o‘zbek adabiyotining yirik vakili Usmon Nosir ijodida aks etgan milliy uyg‘onish g‘oyalarining falsafiy asoslari tadqiq etiladi. Tadqiqotning asosiy e’tibori milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotira, ma’rifat, erkinlik, insonparvarlik, Vatanga sadoqat va milliy taraqqiyot kabi kategoriyalarning shoir badiiy tafakkuridagi o‘zaro aloqadorligini ochib berishga qaratilgan. Maqolada milliy uyg‘onish hodisasi faqat siyosiy-ijtimoiy jarayon sifatida emas, balki insonning ma’naviy va intellektual uyg‘onishi, o‘zligini anglash hamda tarixiy mas’uliyatni his etishi bilan bog‘liq falsafiy hodisa sifatida talqin qilinadi. Usmon Nosir ijodining shakllanishida XX asr boshlaridagi milliy-ma’rifiy muhit, jadidchilik tafakkuri va o‘zbek adabiyotidagi yangilanish jarayonlarining o‘rni tahlil qilinadi. “Yurak”, “Nil va Rim”, “Monolog”, “Naxshon” kabi asarlar misolida erkinlik, inson qadr-qimmati, tarix va ozodlik, shaxs va jamiyat munosabatlari yoritiladi. Tadqiqot natijasida Usmon Nosir ijodidagi milliy uyg‘onish g‘oyalari ma’rifat, milliy ong, tarixiy xotira, ma’naviy erkinlik va insonparvarlikning uzviy birligi asosida shakllangani asoslanadi. Shoir merosining bugungi ahamiyati esa milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani asrash va yosh avlodda vatanparvarlik hamda ma’naviy mas’uliyat tuyg‘ularini rivojlantirish bilan izohlanadi.

Kalit so‘zlar

Usmon Nosir, milliy uyg‘onish, milliy ong, milliy o‘zlik, tarixiy xotira, falsafiy tafakkur, ma’rifat, erkinlik, ma’naviy ozodlik, Vatan, insonparvarlik, milliy taraqqiyot, jadidchilik, badiiy tafakkur.

DOI: 10.5281/zenodo.23281818

KIRISH

XX asr boshlaridagi Turkiston ijtimoiy-ma’naviy hayoti milliy tafakkurning yangilanishi, ma’rifat va taraqqiyot g‘oyalarining kuchayishi, milliy o‘zlikni anglash jarayonlarining jadallashuvi bilan xarakterlanadi. Mazkur davrda adabiyot nafaqat estetik hodisa, balki jamiyatning ma’naviy ongini shakllantiruvchi, xalqni fikrlashga undovchi va milliy qadriyatlarni himoya qiluvchi muhim ijtimoiy-ma’naviy kuch sifatida namoyon bo‘ldi. Milliy uyg‘onish tushunchasi shu nuqtayi nazardan inson va millatning o‘z tarixiy ildizlari, tili, madaniyati, ma’naviy qadriyatlari va kelajak oldidagi mas’uliyatini his qilish jarayonini anglatadi. Bu jarayonni faqat siyosiy ozodlik bilan chegaralash mumkin emas. Uning negizida ma’rifat, tafakkur, ma’naviy erkinlik, tarixiy xotira va milliy o‘zlikni anglash kabi tushunchalar yotadi. Usmon Nosir ijodi ana shu murakkab ma’naviy jarayonning o‘ziga xos badiiy ifodasidir. Shoir 1930-yillar boshida o‘zbek she’riyatiga o‘ziga xos poetik ruh bilan kirib kelib, qisqa ijodiy faoliyati davomida she’riyat, doston, dramaturgiya va tarjima sohalarida muhim meros qoldirdi. Zamonaviy tadqiqotlarda uning ijodi 1930-yillarning boshlaridanoq ilmiy jihatdan o‘rganila boshlagani, keyingi davrlarda esa shoir hayoti va merosiga bag‘ishlangan ko‘plab maqola va tadqiqotlar yaratilgani qayd etiladi.

Usmon Nosir shaxsiyati va ijodiy merosiga davlat miqyosida e’tibor qaratilgani ham uning milliy madaniyat tarixidagi o‘rnini ko‘rsatadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 10-fevraldagi PQ-125-son qarorida shoirning Vatanga muhabbat, sadoqat, kelajakka ishonch va insoniy fazilatlar bilan yo‘g‘rilgan asarlarining ma’naviy-tarbiyaviy ahamiyati alohida ta’kidlangan.

Mazkur qarorda shoir hayoti va ijodini, xususan, qatag‘on davriga oid materiallarni chuqur o‘rganish vazifalari ham belgilangan. Mavzuning ilmiy dolzarbligi shundaki, Usmon Nosir ijodi ko‘pincha adabiy-biografik, poetik yoki tarixiy jihatdan o‘rganilgan bo‘lsa-da, uning milliy uyg‘onish g‘oyalarini yaxlit falsafiy tizim sifatida tadqiq etish alohida e’tiborni talab qiladi. Farangiz Xidirovaning 2023-yilgi tadqiqotida Usmon Nosir ijodining o‘rganilish tarixi tizimlashtirilgan va shoir merosiga murojaat qilgan asosiy tadqiqotchilar faoliyati ko‘rib chiqilgan.

Maqolaning maqsadi Usmon Nosir ijodidagi milliy uyg‘onish g‘oyalarining falsafiy mazmunini aniqlash, ularning milliy o‘zlik, tarixiy xotira, erkinlik, ma’rifat va insonparvarlik kategoriyalari bilan aloqadorligini asoslashdan iborat.

Maqolaning vazifalari quyidagilardan iborat: milliy uyg‘onish tushunchasining falsafiy mazmunini aniqlash; Usmon Nosir dunyoqarashining shakllanishida davr ijtimoiy-ma’naviy muhitining o‘rnini ko‘rsatish; shoir ijodida milliy o‘zlik va tarixiy xotira masalalarini tahlil qilish; erkinlik va ma’naviy ozodlik konsepsiyasini ochib berish; ma’rifat, insonparvarlik va milliy taraqqiyot g‘oyalarining badiiy ifodasini aniqlash; shoir merosidagi milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ko‘rsatish.

Tadqiqotda tarixiylik, tizimlilik, qiyosiy-tahliliy, falsafiy-hermenevtik va badiiy matn tahlili metodlaridan foydalanildi. 1. Milliy uyg‘onish tushunchasining falsafiy asoslari. Milliy uyg‘onish murakkab tarixiy, ijtimoiy, ma’naviy va falsafiy hodisa. Uning mohiyati millatning o‘zligini anglash jarayonining kuchayishi, tarix va madaniyatga yangicha munosabatning shakllanishi, ma’rifat va taraqqiyotga intilishning kuchayishi bilan belgilanadi.

Falsafiy nuqtayi nazardan milliy uyg‘onishning birinchi sharti ongning uyg‘onishidir. Inson o‘zligini anglamasdan turib, milliy mansublik mohiyatini chuqur idrok eta olmaydi. Shuning uchun milliy uyg‘onishning boshlang‘ich nuqtasini “men kimman?”, “mening tarixiy ildizlarim qayerda?”, “men qaysi qadriyatlar tizimiga mansubman?” kabi savollarga javob izlash jarayonida ko‘rish mumkin. Ikkinchi muhim kategoriya tarixiy xotira. Milliy xotira avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy aloqani ta’minlaydi. Tarixni bilish faqat o‘tmish voqealarini eslab qolish emas, balki o‘tmish tajribasini bugungi va kelajakdagi ma’naviy tanlovlar bilan bog‘lashdir. Uchinchi kategoriya ma’rifat. Ma’rifat insonni jaholatdan bilimga, passivlikdan faol tafakkurga olib boradi. Shu jihatdan milliy uyg‘onish va ma’rifat bir-biridan ajralmas tushunchalardir. To‘rtinchi kategoriya erkinlik. Erkinlik tashqi ijtimoiy holat bilan birga ichki ma’naviy mustaqillikni ham anglatadi. Erkin fikrlay oladigan, o‘zligini anglaydigan va haqiqatni izlaydigan shaxs milliy uyg‘onishning faol subyekti bo‘la oladi.

Demak, milliy uyg‘onishning falsafiy tizimini quyidagi mantiqiy ketma-ketlikda ifodalash mumkin: ma’rifat → ong → milliy o‘zlik → tarixiy xotira → erkin fikr → ma’naviy erkinlik → milliy taraqqiyot. Ushbu tizim Usmon Nosir ijodining falsafiy mazmunini tushunish uchun metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

2. Usmon Nosir dunyoqarashining shakllanishi va milliy-ma’rifiy muhit. Usmon Nosir dunyoqarashini XX asrning 20–30-yillaridagi murakkab ijtimoiy-ma’naviy sharoitdan tashqarida tasavvur qilish mumkin emas. Bu davr o‘zbek adabiyotida yangi poetik shakllar, yangi mavzular va yangi ijodiy avlod shakllangan davr edi. Usmon Nosir ijodining o‘rganilish tarixiga bag‘ishlangan zamonaviy tadqiqotlarda shoir merosini Naim Karimov, Abubakir Rajabiy, Ibrohim G‘afurov, O‘tkir Rashid, Nodira Rashidova kabi tadqiqotchilar turli yo‘nalishlarda o‘rganganlari qayd etiladi. Usmon Nosir ijodining milliy-ma’rifiy ildizlarini tadqiq etishda uni jadidchilik bilan munosabatda ko‘rish masalasi ham muhim. 2024-yilda chop etilgan tadqiqotda Usmon Nosir ijodini hozirgi davrda o‘rganish, tarixiy va adabiy manbalardan foydalanish hamda shoir ijodining jadid adabiyoti bilan aloqador jihatlari muhokama qilingan.

2025-yilda Usmon Nosir she’riyatining jadidchilik harakati bilan bog‘liq jihatlariga bag‘ishlangan ilmiy ish ham e’lon qilingan bo‘lib, unda tarixiy, adabiy-nazariy va lingvistik yondashuvlar asosida ushbu munosabat masalasi tahlil qilingan. Biroq ilmiy jihatdan muhim bir farqni saqlash lozim: Usmon Nosir ijodini jadidchilik bilan bog‘liq g‘oyaviy-estetik davomiylik nuqtayi nazaridan o‘rganish maqsadga muvofiq. Chunki shoirning bevosita tarixiy-madaniy mavqei va jadidchilik harakatining oldingi avlodi o‘rtasida xronologik farq mavjud. 2024-yilda “Ma’naviyat” nashriyotida chop etilgan “Usmon Nosir otashin shoir, tarjimon va dramaturg” risolasida ham shoirning 1930-yillar boshlarida o‘z dunyoqarashi orqali o‘zbek she’riyatiga yangicha oqim olib kirgani va uning ijodi jadid adabiyoti bilan aloqador kontekstda talqin qilingani ko‘rsatiladi. Shu sababli Us-

mon Nosir ijodini milliy uyg‘onish jarayonining yangi bosqichi sifatida talqin qilish mumkin. Bu bosqichda ma’rifat va milliy o‘zlik masalalari yangi poetik shakllar, insonning ichki dunyosi va erkinlik tushunchalari bilan uyg‘unlashadi.

3. Usmon Nosir ijodida milliy o‘zlik va Vatan konsepsiyasiMilliy uyg‘onishning eng muhim falsafiy kategoriyalaridan biri milliy o‘zlikdir. Milliy o‘zlik shaxsning o‘zini ma’lum tarix, til, madaniyat, xalq va Vatan bilan bog‘liq holda anglashidir. Usmon Nosir lirikasida lirik “men” faqat individual kechinmalar egasi sifatida namoyon bo‘lmaydi. Uning ichki kechinmalari ko‘pincha Vatan, xalq, inson va kelajak tushunchalari bilan tutashib ketadi.

Bu jihat shoirning Vatanga munosabatini oddiy vatanparvarlik ifodasidan kengroq falsafiy hodisaga aylantiradi. Vatan shoir uchun insonning ma’naviy mansubligini ifodalovchi tushunchadir. Milliy o‘zlikning yana bir muhim belgisi til. Shoirning badiiy tilidagi jo‘shqinlik, ichki ritm va obrazlilik o‘zbek she’riyatining yangi poetik imkoniyatlarini namoyon etdi. Bu jarayon Usmon Nosirning milliy adabiy tafakkur taraqqiyotidagi o‘rnini belgilaydi. 2025-yilda Usmon Nosir va Nazim Hikmat she’riyati qiyosiga bag‘ishlangan tadqiqotda ham ikki ijodkor she’riyatida erkinlik, adolat, insonning ichki uyg‘onishi va ijtimoiy ong masalalari tahlil qilingan. Bu tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Usmon Nosir ijodidagi milliylik tor doiradagi milliy chegaralanish emas. Aksincha, milliy o‘zlikni anglash orqali insoniyatga xos qadriyatlarga chiqish imkoniyati mavjud.

4. “Yurak” she’rida insonning ma’naviy kuchi va ichki uyg‘onishUsmon Nosir poetikasining muhim xususiyatlaridan biri inson ruhiyatini harakatdagi, izlanishdagi va kurashdagi holatda tasvirlashdir. “Yurak” she’ri ana shu jihatdan alohida ahamiyatga ega. Asarda yurak oddiy fiziologik tushuncha emas, balki insonning ichki hayoti, iroda, tuyg‘u va ma’naviy kuchining ramziy ifodasiga aylanadi. Falsafiy jihatdan yurak obrazi orqali shaxsning o‘z imkoniyatlarini anglash jarayoni ifodalanadi. Bu esa milliy uyg‘onishning individual darajasidir. Milliy uyg‘onish faqat jamiyat miqyosida sodir bo‘ladigan jarayon emas. U avvalo shaxsning ichida boshlanadi. Insonning o‘z qadrini anglash, fikrlash, savol berish va ma’naviy tanlov qilish qobiliyatining kuchayishi jamiyatdagi katta o‘zgarishlarning ichki manbai bo‘lishi mumkin. Shu ma’noda “Yurak”dagi lirik “men”ni ma’naviy faol shaxs modeli sifatida talqin qilish mumkin.

5. Erkinlik va ma’naviy ozodlik konsepsiyasiUsmon Nosir ijodida erkinlik g‘oyasi markaziy falsafiy kategoriyalardan biridir. 2025-yilda e’lon qilingan tadqiqotda shoir she’riyatidagi inqilobiy ruh va erkinlik g‘oyalari poetik-semantik hamda psixopoetik nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Unda xalq, kurash va fidoyilik timsollari lirik qahramonning erkinlikka intilishi bilan bog‘langan.

Bu yondashuv Usmon Nosir poetikasining muhim xususiyatini ko‘rsatadi: shoir uchun erkinlik tashqi sharoitning o‘zgarishi bilan chegaralanmaydi. U insonning ichki dunyosidagi uyg‘onish bilan boshlanadi. Erkinlikning falsafiy mazmunini uch darajada ko‘rish mumkin: Birinchi daraja fikr erkinligi. Inson mustaqil fikrlash va haqiqatni izlash imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak. Ikkinchi daraja ma’naviy erkinlik. Shaxs tashqi bosimlar qarshisida o‘zining ma’naviy qadrini saqlashi lozim. Uchinchi daraja ijtimoiy erkinlik. Jamiyatda adolat va inson qadr-qimmatini ta’minlovchi munosabatlar qaror topishi kerak. Shu sababli Usmon Nosirning erkinlik haqidagi qarashlari individual va ijtimoiy falsafaning kesishgan nuqtasida turadi.

2025-yildagi Usmon Nosir va Nazim Hikmat ijodini qiyosiy o‘rgangan tadqiqot ham erkinlik va adolat g‘oyalari ikki shoir poetik tafakkurining muhim jihatlaridan ekanini ko‘rsatadi.

6. Ma’rifat va milliy taraqqiyot g‘oyasi milliy uyg‘onishning falsafiy asoslarini ma’rifatsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Ma’rifat shaxs va jamiyat ongining yangilanishiga xizmat qiluvchi kuchdir. Usmon Nosirning ijodiy faoliyatini ham shu jihatdan ko‘rish mumkin. Shoir nafaqat original asarlar yaratgan, balki jahon adabiyoti namunalarini o‘zbek tiliga tarjima qilib, milliy kitobxonning estetik va intellektual imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilgan. Uning tarjimonlik faoliyati milliy uyg‘onishning madaniy-kommunikativ jihatini ko‘rsatadi. Jahon adabiyotidagi ilg‘or badiiy tafakkur namunalarining o‘zbek tilida mavjud bo‘lishi milliy adabiyotning umumjahon madaniy makoniga integratsiyalashuvini kuchaytiradi. Shu nuqtayi nazardan tarjima faoliyati ham ma’rifiy hodisa sifatida baholanishi mumkin. Ma’rifatning ikkinchi jihati insonni fikrlashga o‘rgatish. Usmon Nosir poetikasidagi faol lirik qahramon passiv kuzatuvchi emas. U hayot, inson, tabiat, tarix va jamiyat haqida o‘ylaydi. Shu jihatdan shoir ijodida badiiy tafakkur va falsafiy tafakkur o‘zaro yaqinlashadi.

7. Insonparvarlik va milliy qadriyatlar uyg‘unligi milliy uyg‘onishning yetuk shakli insonparvarlik bi-

lan uzviy bog‘liq. Agar milliy ong faqat milliy manfaat doirasida chegaralansa, uning umuminsoniy mazmuni zaiflashadi. Usmon Nosir ijodida esa milliylik va insonparvarlik o‘zaro uyg‘unlashadi. Shoir uchun Vatan tushunchasi inson taqdiri bilan bog‘liq. Xalq tushunchasi esa shaxsning ma’naviy mas’uliyatini kuchaytiradi. Shuning uchun Usmon Nosir ijodidagi milliylikni quyidagi formula orqali ifodalash mumkin: milliy o‘zlik inson qadr-qimmati erkinlik ma’rifat milliy uyg‘onishning ma’naviy mazmuni. Bu jihat shoir ijodining bugungi ahamiyatini ham belgilaydi. Milliy uyg‘onish g‘oyasi zamonaviy sharoitda boshqa shakllarda namoyon bo‘lsa-da, uning ma’naviy asoslari bilim, o‘zlik, tarixiy xotira, Vatanga sadoqat, insonparvarlik va erkin fikr o‘z ahamiyatini saqlab qoladi.

8. Tarixiy xotira va qatag‘on hodisasining falsafiy talqini Usmon Nosir merosini o‘rganishda tarixiy xotira masalasi alohida ahamiyatga ega. Shoirning qatag‘on qurboni bo‘lgani uning shaxsiy tarjimayi holidan tashqari, XX asr o‘zbek ma’naviy tarixining muhim sahifasidir. 2022-yildagi Prezident qarorida shoirning qatag‘on davrida kechgan yillarini o‘rganish, noma’lum qo‘lyozmalar taqdiriga oid ma’lumotlarni to‘plash va tegishli arxiv materiallarini tadqiq qilish vazifalari belgilangan. Bu holat tarixiy xotiraning faqat xotirlash emas, balki ilmiy tadqiqot obyekti ekanini ko‘rsatadi. 2026-yilda Usmon Nosirga bag‘ishlangan yangi ilmiy ishlarda ham Naim Karimovning tarixiy-biografik tadqiqotlari, shoir hayoti va ijodini hujjatlar asosida tiklash masalalari o‘rganilmoqda. Tarixiy xotira nuqtayi nazaridan Usmon Nosir merosini o‘rganish ikki maqsadga xizmat qiladi: birinchidan, tarixiy haqiqatni tiklash; ikkinchidan, keyingi avlodning ma’naviy immunitetini kuchaytirish.

Demak, xotira bu yerda passiv eslash emas, balki ma’naviy mas’uliyat shaklidir.

9. Usmon Nosir ijodida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning birligi Usmon Nosir ijodining falsafiy qimmatini belgilovchi muhim xususiyatlardan biri milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligidir. Milliy uyg‘onish g‘oyasi shoir ijodida: Vatanga muhabbat; xalq taqdiriga daxldorlik; tarixiy xotira; milliy o‘zlik; ona tiliga hurmatkabi qadriyatlar orqali namoyon bo‘lsa, uning umuminsoniy mazmuni: erkinlik; adolat; inson qadr-qimmati; haqiqat; ma’naviy mustaqillik; ezgulikkabi kategoriyalar orqali ifodalanadi. Shu sababli Usmon Nosir ijodidagi milliy uyg‘onish g‘oyalarini tor siyosiy mazmunda emas, balki insonning ma’naviy kamoloti va jamiyatning ma’rifiy taraqqiyoti bilan bog‘liq hodisa sifatida tushunish lozim. 2025-yildagi tadqiqotda ham Usmon Nosir va Nazim Hikmat ijodidagi erkinlik va adolat g‘oyalari milliy va umuminsoniy ozodlik motivlari bilan bog‘langan.

10. Usmon Nosir merosining zamonaviy falsafiy ahamiyati Bugungi kunda Usmon Nosir ijodiga murojaat qilish faqat tarixiy xotirani saqlash maqsadi bilan cheklanmaydi. Uning asarlari yosh avlodning ma’naviy dunyoqarashini shakllantirish, milliy o‘zlikni anglash va erkin fikrlash madaniyatini rivojlantirish uchun ham muhim. 2026-yilda chop etilgan tadqiqotlarda Naim Karimovning Usmon Nosir haqidagi ma’rifiy-biografik asari tarixiy-biografik metod, hujjatlilik, psixologizm va milliy xotira nuqtayi nazaridan qayta ko‘rib chiqilmoqda. Bu jarayon Usmon Nosir merosining ilmiy tadqiqi yakunlangan emasligini ko‘rsatadi. Aksincha, yangi metodologiyalar asosida uning ijodini falsafa, madaniyatshunoslik, tarix, adabiyotshunoslik va ta’lim nuqtayi nazaridan o‘rganish imkoniyatlari mavjud. Shoir ijodining zamonaviy ahamiyatini quyidagi yo‘nalishlarda umumlashtirish mumkin: Milliy o‘zlikni anglash. Yosh avlod o‘z xalqining tarixi va madaniyatini chuqurroq anglaydi. Tarixiy xotira. Qatag‘on davri va uning ma’naviy oqibatlari haqida ilmiy tasavvur shakllanadi. Erkin fikrlash. Insonning mustaqil fikr va ma’naviy tanlov masalalariga e’tibor kuchayadi. Vatanparvarlik. Vatan tushunchasi shaxsiy mas’uliyat va fidoyilik bilan bog‘lanadi. Ma’rifat. Bilim va tafakkurning shaxs hamda jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni anglanadi. Insonparvarlik. Milliy qadriyatlar umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg‘unlashadi. Shu ma’noda Usmon Nosir ijodini o‘rganish milliy tarixni bilishdan tashqari, zamonaviy insonning ma’naviy ehtiyojlarini anglash uchun ham muhimdir.

Xulosa: Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Usmon Nosir ijodidagi milliy uyg‘onish g‘oyalari alohida-alohida mavzular yig‘indisi emas, balki o‘zaro bog‘langan yaxlit falsafiy-estetik tizimni tashkil etadi. Mazkur tizimning boshlang‘ich nuqtasi ma’rifat. Ma’rifat inson ongini rivojlantiradi; rivojlangan ong esa milliy o‘zlikni anglashga olib keladi. Milliy o‘zlikni anglash tarixiy xotira bilan mustahkamlanadi. Tarixiy xotira esa shaxsda erkin fikr va ma’naviy mas’uliyatni shakllantiradi. Erkin va mas’uliyatli shaxs milliy taraqqiyotning faol subyektiga aylanadi. Shu jihatdan Usmon Nosir ijodidagi milliy uyg‘onish konsepsiyasini quyidagi yaxlit formula bilan ifodalash mumkin:

Ma’rifat → milliy ong → milliy o‘zlik → tarixiy xotira → erkinlik → ma’naviy kamolot → milliy taraqqiyot. “Yurak” she’rida insonning ichki ma’naviy kuchi, “Monolog” va boshqa lirik asarlarida insonning ruhiy olami, “Naxshon”da esa insoniy tuyg‘u va ma’naviy iroda masalalari turli badiiy shakllarda namoyon bo‘ladi. Usmon Nosir ijodidagi milliylik tor ma’nodagi chegaralangan tushuncha emas. U insonparvarlik, adolat, haqiqat, erkinlik va ma’rifat kabi umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg‘unlashadi. Shu bois shoir ijodidagi milliy uyg‘onish g‘oyalarining falsafiy mazmuni bugungi kunda ham dolzarbdir.

Maqolada amalga oshirilgan tahlil asosida Usmon Nosir ijodini faqat “erk kuychisi” yoki “qatag‘on qurboni bo‘lgan shoir” sifatida tavsiflash yetarli emas, degan ilmiy xulosaga kelish mumkin. U, avvalo, milliy o‘zlik, ma’naviy erkinlik, tarixiy xotira va insonparvarlikni yagona badiiy-falsafiy makonda birlashtira olgan ijodkor sifatida baholanishi lozim. Shunday qilib, Usmon Nosirning milliy uyg‘onish falsafasi shaxs va millat, tarix va kelajak, erkinlik va mas’uliyat, ma’rifat va taraqqiyot munosabatlarining badiiy talqiniga asoslanadi. Uning ijodiy merosini mazkur konseptual tizim asosida o‘rganish o‘zbek milliy tafakkuri tarixining muhim jihatlarini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. Uning isyonkor ruh, uning falsafasi-itaotkorlik falsafasi emas, balki kurash isyon falsafasidir. U tabiat hodisalari (shovillayotgan bog’lar, dengiz to’lqinlari, chaqmoqlar) orqali inson ichki dunyosidagi erkinlikka bo’lgan tashnalikni tasvirlaydi.

Hulosa o’rnida: Usmon Nosir she’riyatidagi falsafiy mushohada-shiddatkor, hissiy va ayni payitda fojiaviydir. U hayotni bor go’zalligi va og’riqlari bilan qabul qilib, uni she’riyat tiliga ko’chira olgan faylasuf shoir edi.

Usmon Nosir o‘zbek she’riyatiga chaqmoqdek kirib kelgan, juda qisqa ijodiy umr ko’rgan bo’lsa-da, o‘zidan o‘chmas va chuqur falsafiy meros qoldirgan betakror shoirdir. Mangu satrlari orqali u “Nasibamdir ufqlar tunda yonsa, Nasibamdir agar tonglar otgusi…” deya inson umri tugasa-da, uning qoldirgan asarlari va tabiat manguligini falsafiy uyg’unlikda ko’rsatadi.

Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev qatag’on qurbonlarini, jumladan Usmon Nosir, Cho‘lpon, Abdulla Qodiriy kabi jadidlar va millat fidoyilarini yod etish shunchaki o‘tmishni eslash emas, balki bugungi kun yoshlarida milliy g‘ururini shakillantirishning muhim omili ekanligini ta’kidlaydi.Shoirning Vatanga muhabbat va kelajakka yuksak ishonch tuyg’usi bilan yo‘g’rilgan asarlari yosh avlodlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda beqiyos ahamiyatga ega ekani davlatimiz rahbari tamonida alohida etirof etildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Karimov N. Usmon Nosir: ma’rifiy-biografik roman. – Toshkent: Fan, 2022. – 432 b. Elektron nusxasi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti resurslarida qayd etilgan.

2. Xidirova F. Usmon Nosir ijodining o‘rganilishi // O‘zbekiston: til va madaniyat. Adabiyotshunoslik. – 2023. – №2(2). – B. 85–97. DOI: 10.47689/ULAC-vol2-iss2-2023-pp85-97.

3. Jo‘npolatova G. Usmon Nosir ijodi va hozirgi adabiy jarayon // O‘zbek adabiyotshunosligining dolzarb masalalari. – 2024. – Vol. 1, №4. – B. 148–152.

4. Qodirov B. Usmon Nosir — otashin shoir, tarjimon va dramaturg. – Toshkent: Ma’naviyat, 2024. – 24 b. ISBN 978-9943-04-516-3.

5. Yozdonqulova O. O‘zbek va turk she’riy tafakkurida inqilobiy ruhning yangi qiyofasi (Usmon Nosir va Nazim Hikmet she’riyati asosida) // Central Asian Journal of Education and Innovation. – 2025. – Vol. 4, №10. – B. 409–411. DOI: 10.5281/zenodo.17379384.

6. Yozdonqulova O.Z. Usmon Nosir she’riyatida inqilobiy ruh va erkinlikning badiiy ifodasi // Ilm Fan Xabarnomasi. – 2025. – Vol. 10,

7. G‘ulomov D., Jabborova S. Naim Karimov va uning “Usmon Nosir” asari: tarixiy-biografik talqin va ilmiy metodologiya // International Conference Pedagogical Reforms and Their Solutions. – 2026. – Vol. 15, №2.

8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “Otashin shoir, tarjimon va dramaturg Usmon Nosir tavalludining 110 yilligini keng nishonlash to‘g‘risida”gi PQ-125-son qaror. – 10.02.2022. Usmon Nosir. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot.

9. Qo‘shjonov M. Usmon Nosir hayoti va ijodi. – Toshkent: Fan, 1983.

10. Rashidova N. Jadid adabiyoti namoyandalari: Usmon Nosir. She’rlar, doston va tarjimalar. – Toshkent: Zabarjad Media, 2022.

11. Karimov N. Usmon Nosir: hayotiy lavhalar, hujjatlar, rivoyatlar. – Toshkent: Sharq, 1993.

12. Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug‘ati. – Toshkent: Akademnashr, 2013.

13. https://tafakkur.net

Elektron manbalarO‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti: Usmon Nosir tavalludining 110 yilligini keng nishonlash to‘g‘risidagi qaror. Prezident.uz — PQ-125 qaroriUsmon Nosir ijodining o‘rganilishi ilmiy maqola, O‘zbekiston: til va madaniyat, 2023. DOI mavjud. Ilmiy maqolaning elektron sahifasiUsmon Nosir ijodi va hozirgi adabiy jarayon,

O‘zbek va turk she’riy tafakkurida inqilobiy ruhning yangi qiyofasi, 2025. DOI: 10.5281/zenodo.17379384.

Maqolaning elektron sahifasiUsmon Nosir she’riyatida inqilobiy ruh va erkinlikning badiiy ifodasi, 2025. Maqolaning elektron sahifasiUsmon Nosirga oid bibliografik ma’lumotlar — Yashnobod tuman axborot-kutubxona markazi. “Erk kuychisiga ehtirom” bibliografik ko‘rsatkichiO‘zbekiston Milliy kutubxonasi elektron resurslari — Usmon Nosir va o‘zbek adabiyotiga oid bibliografik hamda elektron materiallarni izlash uchun.